

УДК 351.74

В.Г. ГРИЦЕНКО, канд. юрид. наук, доц.,
Кіровоградський державний педагогічний університет ім. В. Винниченка

ПРИНЦИПИ ПРАВООХОРОННОЇ СИСТЕМИ

Ключові слова: принцип права, правоохоронна діяльність, правоохоронна система

Сутність правоохоронної системи України визначається тим, наскільки ефективно та послідовно вона захищає ті соціальні цінності, які проголошуються Конституцією та втілюються у правовій системі. Адже організація та функціонування правоохоронної системи відображають сутність конкретної держави. Ефективність такої системи напряму залежить від відповідності до тих принципів, мети та основних ідей, які вона проголошує. Діяльність, яку здійснюють правоохоронні органи, є системною і має спільну мету, яка вказує на основоположні цінності й орієнтир їхнього буття.

До окреслення переліку принципів правоохоронної системи зверталися такі науковці, як М.Л. Грібов, М.І. Козюбра, С.А. Косінов, С.М. Кузнецов, А.М. Кучук, О.І. Леженіна, А.Х. Міндагулов, Л.В. Поляков, К.М. Рудой, О.Л. Самофалов. Тим не менш, вказаними вченими не було здійснено комплексного дослідження принципів правоохоронної системи України, а виконано лише поверхневий аналіз окремих принципів. Тому метою статті є здійснення ґрунтовного дослідження принципів правоохоронної системи. Новизна роботи полягає в наданні комплексної і детальної характеристики принципів правоохоронної системи України.

Необхідно брати до уваги той факт, що принципи правоохоронної системи реально обумовлені розвитком суспільства, його прагненням до збагачення моральних та правових цінностей, демократизації, цивілізованості та організованості, забезпечення рівних

можливостей для кожного члена соціуму незалежно від його походження, релігійних поглядів, статі та інших дискримінаційних ознак.

Так, Р.В. Бараннік дає таке визначення принципів (засад) правоохоронної системи як загальних, керівних, вихідних положень, які визначають найбільш суттєві сторони даного виду державної діяльності [1, с.45]. Звичайно, це найбільш загальний підхід до тлумачення даної правової категорії, який не відображає конкретних особливостей правоохоронної системи.

На нашу думку принципи правоохоронної системи – це вихідні, керівні, загальні, основоположні ідеї, обумовлені прагненням суспільства до демократизації, цивілізованості та організованості, забезпечення правопорядку, які визначають напрямки діяльності органів правоохоронної системи.

Вагомим теоретичним питанням є класифікація принципів правоохоронної системи. Так, у правовій доктрині є підхід, відповідно до якого є загально-соціальні та спеціальні принципи правоохоронної системи. Загально-соціальні принципи правоохоронної системи відображають систему цінностей, що притаманні окремому суспільству і утримують чи повинні утримувати правову форму для зовнішнього прояву і забезпечення (домінування загальнолюдських цінностей над інтересами класів, націй та ін., єдність суспільних і особистих інтересів):

- гуманізму, який передбачає визнання самоцінності людини, її життя, честі та гідності;
- юридичної рівності, виявляється в забезпеченні однакових для усіх умов здійснення власної свободи;
- демократизму, проявляється в реалізації вираження волі народу через правоохоронну систему;
- справедливості, тобто здатності правоохоронної системи захищати суспільні, політичні, економічні та інші інтереси різних груп суспільства. Цей принцип виявляється у тому, що правопорушення тягне за собою покарання [2, с.104].

Треба зазначити, що загально-соціальні принципи стосуються найважливіших цінностей життя суспільства, які передбачають урівноваженість прав, обов'язків та інтересів особи, громадян та суспільства в цілому. Ці принципи проявляються в наявності рівних можливостей для реалізації своїх здібностей та задоволення потреб. Спеціальні принципи правоохоронної системи синтезують, але не узагальнюють засади існування та функціонування правоохоронної системи як специфічного соціального явища: 1) верховенства права. Сутність його полягає у тому, що нормативно-правові акти повинні відповідати ідеалам свободи, рівності та справедливості; 2) законності – впроваджується через верховенство закону в існуючій системі правового регулювання діяльності правоохоронної системи, а також в необхідності слідувати закону суб'єктів правоохоронної системи в процесі правозастосовної діяльності; 3) добропорядності громадян. Цей принцип вказує, що суб'єкти правоохоронної системи мають залучати громадян до участі у вирішенні суспільних справ, а не бачити в них потенційних правопорушників; 4) гласності полягає у тому, що діяльність, яку виконують суб'єкти правоохоронної системи є відкритою. Їхнім завданням є інформування органів влади та місцевого самоврядування, населення тощо про стан громадського порядку та свою діяльність; 5) взаємодії з органами державної влади, органами місцевого самоврядування, об'єднаннями громадян, населенням. Впровадження та дотримання цього принципу є важливою умовою підвищення ефективності діяльності правоохоронної системи та здійснення реального демократичного, цивільного контролю над нею; 6) професіоналізму та компетентності означає, що працівники правоохоронних органів мають професійний рівень освіти, досвід, володіють спеціалізованими знаннями та навичками роботи, кваліфіковано виконують юридичні дії, що формують зміст їх роботи; 7) незалежності суб'єктів правоохорони. Дотримання цього принципу є важливою умовою ефективного забезпечення

безпеки, прав, свобод та законних інтересів громадян [3].

Також є позиція, згідно з якою, до принципів правоохоронної системи відносяться соціально-правові та організаційні.

До соціально-правових принципів відносяться такі принципи, яких об'єднує загально-соціальний характер та їх здійснення у правоохоронній діяльності відбувається незалежно від структурної підпорядкованості будь-якого правоохоронного органу або посадової особи. До них доцільно віднести гуманізм, соціальну справедливість, демократизм, опору на підтримку і довіру народу, законність, розумне співвідношення гласності та професійної таємниці. Посилена увага до соціально-правових принципів визначається тим, що вони покладені в основу моральних та юридичних правил здійснення правоохоронної діяльності.

Організаційна складова принципів правоохоронної системи є важливою, адже ефективне функціонування системи правоохоронних органів неможливе без правильної організації праці усіх ланок такої системи. Але треба враховувати той факт, що використання кадрів та мотивації праці в організації та діяльності правоохоронної системи має відмінності для кожного суб'єкту окремо.

Ми пропонуємо такий перелік принципів правоохоронної системи:

- 1) загальні;
- 2) спеціальні.

Загальні принципи визначаються рівнем розвитку суспільства. Тому до них належать принципи соціальної справедливості, принцип демократизму, гуманізму та рівності, верховенства права та законності.

Принцип соціальної справедливості. Відповідно до принципу соціальної справедливості, право виступає у вигляді певної міри справедливості, як гармонія між моральною та правовою сторонами життєдіяльності людини та громадянина.

Принцип демократизму в діяльності правоохоронних органів проявляється, насамперед, у тому, що вирішуються цими органами завдання зміцнення законності і правопоряд-

ку, охорони інтересів суспільства, прав і свобод громадян відповідають інтересам народу [4, с.14].

Принцип гуманізму. Гуманізм і повага до особистості відображені у ст.5 Закону України «Про міліцію», вказується, що міліція поважає гідність особи і виявляє до неї гуманне ставлення, захищає права людини незалежно від соціального становищу, майнового та іншого стану, расової та національної приналежності, громадянства, віку, мови й освіти, ставленням до релігії, статі, політичних та інших переконань [5].

Принцип рівності. Закон, як джерело права, що приймається у вигляді нормативного правового акту, є об'єктивно необхідним засобом формулювання прав і свобод. Тому так важливо затвердження рівності перед законом загальною для всіх нормою (рівним масштабом), яка визначає свободу особистості. Рівність перед законом означає, що не можуть прийматися закони, що дискримінують громадян за одним чи кількома ознаками. Для всіх громадян в державі існує єдиний порядок притягнення до кримінальної відповідальності, єдині її заснування, єдиний порядок подачі скарг і т.д. [3].

Принцип верховенства права. Стаття 8 Конституції України проголошує принцип верховенства права [6]. М. І. Козюбра зазначав, що феномен верховенства права може бути розкрито тільки за умови дотримання певних гносеологічних позицій щодо права: по-перше, необхідне розрізнення права і закону; по-друге, право потрібно розглядати не як акт державної влади, а як соціальний феномен, пов'язаний з такими категоріями як «справедливість», «свобода», «рівність», «гуманізм»; по-третє, право має розглядатися у нерозривному зв'язку з правами людини [7, с.47].

Принцип законності. Загалом, законність є багатоаспектним соціально-правовим явищем, яке можна розглянути як принцип, метод або режим. Принцип законності в діяльності правоохоронної системи полягає, насамперед, у чіткому, неухильному дотриманні та виконанні приписів закону. Також він дає можли-

вість використання суб'єктами правоохоронної системи всіх наданих їм прав для виконання завдань, що на них покладені діючим законодавством, але таким чином, щоб заходи, що будуть за цього застосовані, не виходили за межі, встановленої законом.

Спеціальні принципи пов'язані зі сферою, в якій розвивається правоохоронна діяльність. В цю групу потрібно відносити: принцип гласності, принцип взаємодії з органами державної влади, нормативність, обов'язковість, комплексність тощо.

Принцип гласності. Обов'язком правоохоронних органів є інформування органів влади та управління, місцевого самоврядування, громадські організації, населення, засоби масової інформації про свою діяльність. Гласність, як зазначають деякі науковці, – це відкритість, прозорість, об'єктивність, повнота інформації, щодо юридичної практичної діяльності. Громадськість, кожен член суспільства мають право знати, що загрожує їх безпеці, правам і свободам, які заходи передбачені та вживаються для їх забезпечення.

Принцип взаємодії з органами державної влади України. Дотримання цього принципу є однією з умов підвищення ефективності діяльності суб'єктів правоохоронної системи. Нормативність принципів вносить у правоохоронну діяльність елементи єдності, однакової, що виступають як міра (регулятор) поведінки суб'єктів правоохоронної системи.

Обов'язковість. Принципи правоохоронної системи вимагають обов'язкового та в повному складі втілення в практичній діяльності. Грубе та систематичне порушення цих принципів, ігнорування їх вимог не просто знижує ефективність право охорони, а й підриває її основи.

Комплексність (системність). Принципи несуть у собі вимогу системності або комплексності, що передбачає їх не почергове, ізольоване дотримання на всіх етапах правоохоронної діяльності, а одночасне.

Отже, виконання визначених принципів в практичній діяльності дозволяє використовувати найбільш сприятливі варіанти структур

правоохоронних органів та узгоджено розподіляти повноваження суб'єктів діяльності.

Правоохоронна система розвинутого, сучасного, правового суспільства, що функціонує на базі розглянутих принципів, визначає, що права людини повинні бути захищені безпосередньо через дотримання усіх принципів системи органів правоохоронної системи. І тільки на підставі реального застосування і втілення в діяльність зазначених принципів, правоохоронні органи можуть ефективно здійснювати свою головну правоохоронну функцію.

ЛІТЕРАТУРА

1. Бараннік Р. В. Судові, правоохоронні та правозахисні органи України : навч. посіб. / Бараннік Р. В. – 2-ге вид., перероб. і доповн. – Київ : КНТ, 2011. – 352 с.

2. Ківалов С. В. Адміністративне право України : навч. посібн. / С. В. Ківалов, Л. Р. Біла-Тіунова ; Нац. ун-т «Одес. юрид. акад.». – 6-е вид. – Одеса : Фенікс, 2012. – 399 с.

3. Принципи, мета, завдання, функції правоохоронної системи [Електронний ресурс]. –

Режим доступу: http://pidruchniki.com/2008021545047/pravo/printsiipi_meta_zavdannya_funktsiyi_pravoohoronnoyi_sistemi.

4. Источники законодательства о противодействии преступности / Миндагулов А. Х. // Журнал российского права. – 2013. – № 1. – С. 14–18.

5. Закон України «Про міліцію» : від 20.12.1990 р., № 565–ХІІ [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://zakon4.rada.gov.ua/laws/show/565-12>.

6. Конституція України [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://zakon4.rada.gov.ua/laws/show/254%D0%BA/96-%D0%B2%D1%80>.

7. Козюбра М. І. Принцип верховенства права і права людини / М. І. Козюбра // Права людини і правова держава (До 50-ї річниці Загальної декларації прав людини) : тези доп. та наук. повідомлень наук. конф. проф.-викл. складу (10–11 грудня 1998 р.) / за ред. М. І. Панов ; ред. и предисл. В. Я. Тацій та ін. – Харків : Нац. юрид. акад. України ім. Ярослава Мудрого, 1998. – С. 47–49.

Гриценко В. Г. Принципи правоохоронної системи / В. Г. Гриценко // Форум права. – 2014. – № 3. – С. 462–465 [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://nbuv.gov.ua/j-pdf/FP_index.htm_2014_3_78.pdf

Розкриваються основні принципи правоохоронної системи, проаналізовано вимоги, яким повинні вони відповідати. Надана загальнотеоретична характеристика принципів правоохоронної системи в Україні.

***

Гриценко В.Г. Принципы правоохранительной системы

Раскрываются основные принципы правоохранительной системы Украины, проанализированы требования, которым должны они отвечать. Представлена общетеоретическая характеристика принципов правоохранительной системы в Украине.

***

Gritsenko V.G. Principles of Law Enforcement System

The article investigates the basic principles of the law enforcement system of Ukraine, analyzed the requirements that they must meet. It was given a general theoretical description of the principles of the law enforcement system in Ukraine.